

Divan Şiirinde “Dedim-Dedi” Söyleyişi

Dr. Öğr. Üyesi Lokman Taşkesenlioğlu
Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü
lokmantaskesenlioglu@gmail.com

Öz

Divan edebiyatı, başlangıcından 19. yüzyıla kadar oluşturduğu zengin edebî gelenek ile gerek halk edebiyatının gerekse Tanzimat döneminden itibaren yenileşme dönemi Türk edebiyatının şekillenmesine yardımcı olmuştur. Özellikle halk edebiyatını nazım birimi, nazım şekilleri, mazmunlar ve ölçü gibi hususlarda etkilemiş, pek çok halk şairi bu bakımdan divan edebiyatından beslenmişlerdir. Bu etki ters istikamette de hâsıl olmuş, belli başlı hususlarda divan şairleri de millî şiir geleneğinden etkilenmiş, halk edebiyatının karakteristik özelliklerinden faydalanmışlardır. Bazı divan şairlerinin hece ölçüsünü kullanmaları, türkü gibi nazım şekillerinin örneklerini vermeleri, dilde sadeleşme temayülleri bu müşterek noktalar arasında gösterilebilir. Klasik şairlerin halk şiirinden etkilenerek eserlerinde kullandıkları bir diğer üslup özelliği de “dedim-dedi” veya “mürâcaa” olarak ifade edilen söyleyiş tarzıdır. Erzurumlu Emrah, Âşık Ömer, Gevheri gibi pek çok halk âşığının sevgili ile karşılıklı konuşuluyormuş edasıyla söyledikleri şiirler ile geleneğe kattıkları bu samimi söyleyişin örneklerini divan edebiyatında da görmek mümkündür. Bu söyleyiş bazen beyitlerde sınırlı kalmış, bazen de tıpkı halk şiiri örneklerinde olduğu gibi şiirin tamamına hâkim olmuştur. Fuzûlî, Ahmedî, Şeyhî, Muhibbî gibi pek çok önemli divan şairinin dahi şiirlerinde bu söyleyişe yer vermeleri, divan ve halk edebiyatları arasındaki çizginin çok da keskin olmadığını, divan şairlerinin halktan ve halk şiirinden kopuk bir şiir anlayışı geliştirmediklerini göstermektedir. Bu çalışmada halk şiiri üslup özelliklerinden olan “dedim-dedi” söyleyiş tarzının divan edebiyatındaki yansıması ele alınmıştır. Halk edebiyatından örneklerle birlikte mürâcaa söyleyişi hakkında verilen genel bilginin akabinde beyit ve şiir bütünlüğü çerçevesinde bu söyleyiş özelliği taşıyan metinler verilmiş, bu şekilde “dedim-dedi” tarzının divan edebiyatındaki örnekleri derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, klasik edebiyat, dedim-dedi söyleyişi, halk şiiri, mürâcaa.

"I Said-She Said" Genre in Divan Poetry

Abstract

From the beginning until the 19th century, Divan literature with its rich literary tradition, has helped to shape both the folk literature and the Turkish literature from the Tanzimat period until the period of renewal. Especially it influenced folk literature on the verse unit, verse forms, themes and measure, and many folk poets have been fueled by

Gönderim Tarihi / Sending Date: 03/12/2018

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 08/01/2019

divan literature in this respect. This effect has also taken place in the opposite direction, and the divan poets have also been influenced by the national poetry tradition and have benefited from the characteristics of folk literature. The use of syllabic meter, examples of verse forms such as ballad, tendency for language simplification of some divan poets can be shown as these common points. Another stylistic feature used by classical poets in their works, influenced by folk poetry, is the style of utterance expressed as "I said-she said" or "müracaa". It is also possible to see examples of this sincere expression added to the tradition by the poems of many folk poets such as Erzurumlu Emrah, Aşık Ömer and Gevheri as if they talk with their beloved ones face to face. This expression is sometimes limited in verses, and sometimes it dominates the poetry just like in folk poetry. The place of this expression in the poetry of many important divan poets such as Fuzûlî, Ahmedî, Şeyhî, Muhibbî reveals that the line between divan and folk literature is not very sharp. It also shows that divan poets do not develop a sense of poetry that is disconnected from people and folk poetry. In this study, the reflection of the style of "I said-she said", which is one of the stylistic features of folk poetry, in the Divan literature is discussed. Following the general information about folk literature with the examples of "müracaa" style, texts with this characteristic were given within the framework of couplet and poetry integrity. In this way, the samples of the style of "I said-she said" in the divan literature are compiled.

Keywords: Divan poetry, classical literature, I said-she said expression, folk poetry, müracaa.

GİRİŞ

Türk edebiyatı, sözlü gelenek döneminden bugüne kadar çok uzun bir zaman ve geniş bir coğrafyada şekillenmiş, farklı pek çok kaynaktan beslenerek büyük bir külliyat oluşturmuştur. Fakat dil, üslup veya coğrafyaya bağlı bu değişiklikler, özellikle son dönemlerde edebiyatın farklı kulvarlarda gelişen bir sanat olarak değil, birbirine rakip anlayışlar olarak algılanmasını doğurmuştur. Osmanlı toplumunun bağdaşık yapısını inkâr etmek ve toplumu halk ve saray çevresi diye ayırmak, bugün de olduğu gibi değişik kültürel seviyeleri zenginlik yerine farklılık olarak değerlendirmek (Kurnaz, 1997, s. 64-65) divan şiiri ve halk edebiyatını birbirinden farklı kaynaklardan beslenen edebiyatlar olarak görülmesine neden olmuştur.

Hâlbuki divan şiirinin halk edebiyatından, halk şiirinin de divan edebiyatından belli hususlarda etkilendiğini, ortak kaynakların farklı şekillerde işlendiğini söylemek mümkündür. Pek çok divan şairinin hece ölçüsünü denemelerinin, halk şairlerinin de önemli kısmının aruzla şiir kaleme almalarının; divan şairlerinin türkü, halk şairlerinin divan gibi nazım şekillerini kullanmalarının, bu durumu gösteren örneklerden olduğu söylenebilir.

Bu ortak noktalardan biri de “dedim-dedi” söyleyişidir. Hasb-i hâl, münazara gibi karşılıklı konuşmaya dayalı tarzlardan olan “dedim-dedi” şiirleri (Gür, 2004, s. 457; Oğraş, 2004, s. 250), elifnâmelerde olduğu gibi bir nazım şekli, nazım türü veya söz sanatı olmaktan ziyade bir söyleyiş olarak kabul edilmiş (Taşkesenlioğlu, 2017b, s. 160), divan şiirinde “mürâcaa” kavramı ile ifade edilmiştir (Turan, 2004, s. 462).

Halk Edebiyatı ile Divan Şiiri Müştereklerinden “Dedim-Dedi” Söyleyişi

Âşık edebiyatında koşma ve semai gibi nazım şekilleriyle söylenen, âşıkla sevgiliyi karşılıklı konuşturan şiirler olarak tanımlanan “dedim-dedi” şiirlerinde şairler; sevgilinin cefasını, vefasızlığını, nazını ve güzelliğini kendi dilinden söyleterek anlamı daha kuvvetlendirme amacı gütmüşlerdir (Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, 1977, s. 218). Bu şiirlerde “dedim-dedi” ifadeleri çoğunlukla mısra başlarında bulunmakla beraber, bazen de şiirlerin herhangi bir yerinde kullanıldığı görülmektedir (Alıcı, 2002, s. 1). Sadece bir beyit veya bendle sınırlı olabileceği gibi tüm şiire yayılan ve her mısradaki tekrar da edilebilen “dedim-dedi” söyleyişi; koşma, semai, gazel, tuyuğ, rubai, müseddes, kıt’a gibi hemen hemen bütün nazım şekilleriyle kullanılmıştır (Atmaca, 2016, s. 114-122).

Tasavvuf edebiyatı ve divan şiirinde de örnekleri görülen “dedim-dedi” şiirlerinin ilk örneğinin Divan-ı Lügatî’-Türk’te görülmesi bu geleneğin eskiliğini göstermektedir (Mirzaoğlu, 2003, s. 114):

Aydum anğar sevük
Bizni taba ne elük
Keçting yazı kerik
Kırlar edhiz bedhük

Divan-ı Lügatî’-Türk (Atalay, 2013, s. 1/94)

(Dedim ki ey sevgilim, bizim tarafa, yüksek büyük, geniş, kırları geçerek nasıl geldin?)

Aydı sening uhdu
Emgek telim ıdhu
Yumşar katıĝ ödhü
Könglüm sanĝa yügrük

Divan-ı Lügati't-Türk (Atalay, 2013, s. 1/110)

(Dedi ki senin tarafında çok emek, zahmet vardı; katı daĝlar yumşadı, gönlüm sana doğru koşuyor).

Şairin sevgili ile konuşmasının ele alındığı bu iki dörtlükte âşık, sevgilisine kendisine ulaşması için zorlukları nasıl aştığını sormuş, sevgili de onun uğrunda zahmet çekilmesine rağmen gönlünün bu zorluğun üstesinden geldiğini söylemiştir. Geleneksel anlayıştan farklı olarak sevgilinin âşığa ulaşmak için zorluk çekmesinin ele alındığı bu dörtlükler bu tarzın ilk örnekleri olarak kabul edilmiştir.

Türk halk edebiyatında Gevherî, Erzurumlu Emrah, Âşık Ömer, Âşık Hasan, Kul Nesîmî, Ruhsatî, Mâsumî, Âşık İslamî, Âşık Elesger, Âşık Huzûrî, Seyrânî, Âşık Zülalî, Âşık Talibî gibi pek çok şairin bu tarzda şiirler söyledikleri görülmektedir.

Bu söyleyiş tarzının en güzel örneklerinden birini vermiş olan Gevherî, bir koşmasında dilber ile karşılıklı söyleşirken; onun yüzünü görmek, belini sarmak istediğini söylemiş, fakat sevgiliden maksuduna ulaşamayacağına dair cevaplar almıştır. Şiirde sevgilinin güzelliği ve nazı vurgulanmak için “dedim-dedi” söyleşinden istifade edilmiştir:

Dedim dilber cemalin eyle ayan
Dedi âşık mısın ya ne sorarsın
Dedim kâküllerin olmuş perişan
Dedi olmuş ise sen mi tararsın

...

Dedim cânâ yeter çektim hicranın
Dedi hiç göğsünde yok mu imanın
Dedim eller sarar ince miyanın
Dedi elem çekme sen de sararsın

Gevherî Koş.340/1-4 (Elçin, 1984, s. 250)

“Dedim-dedi” şiirlerinin en meşhurlarından olan bu koşma ise türkü olarak da söylenegelmiştir. Erzurumlu Emrah'ın sevgiliye duyduğu aşkı, hasretini, hayranlığını ve vuslat arzusunu dile getirmesine rağmen ondan “yok” cevabını aldığı, sevgilinin nazı ve cefasını vurguladığı bu şiir, Türk şiirinin klasikleri arasındadır:

Sabahtan uğradım ben bir fidana
Dedim mahmur musun dedi ki yok yok
Ak elleri boğum boğum kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yok yok

...

Dedim Erzurum nen dedi ilimdir
Dedim gider misin dedi yolumdur
Dedim Emrah nendir dedi kulumdur
Dedim satar mısın söyledi yok yok

Erzurumlu Emrah Koş.24/1-4 (Albayrak, 2001, s. 46)

Âşık Ömer'in dilberi ise çok daha merhametlidir. Meşhur koşmasında güzellik unsurlarını sayan âşık, sevgiliden vuslata dair işaretler alabilmiştir. İki sevgilinin karşılıklı konuşma havasında geçen şiirde, yine maşukun güzellik unsurlarına işaret edildiği görülmektedir:

Dedim dilber yanakların kızarmış
Dedi çiçek taktım gül yarasıdır
Dedim dane dane olmuş benlerin
Dedi zülfüm değdi tel yarasıdır

...

Dedim bu Ömer'in aklını aldın
Dedi sevdiğine pişman mı oldun
Dedim dilber niçin sararıp soldun
Dedi hep çektiğim dil yarasıdır

Âşık Ömer Koş.19/1-3 (Elçin, 1987, s. 34)

Doğu Anadolu saz şairleri arasında yaygın bir şekilde görülen "dedim-dedi" şiirlerine bir örnek de Posoflu Zülâlî vermiştir. Gözü yükseklerde olan sevgilinin, âşığın kendisine layık bir eş olamayacağını ifade ettiği görülmektedir. Sevgilinin güzellik unsurlarının oldukça abartıldığı bu şiirde maşukun eşsiz güzelliğine vurgu yapılmıştır:

Dedim ay kız bir ok vurdun bu cana
Dedi âşık benden aman diliyor
Dedim lâyıık mısın vezire hâna
Dedi vezir değil sultan diliyor
Dedim hemen üç bin tümen yetmeli
Dedi sarraf beş bine de satmalı
Dedim şevkin ay güneşi tutmalı
Dedi ki şulemi asman diliyor

...

Dedim Zülâlî'yi koyma zarıncı
Dedi benim Anadol'da birinci
Dedim senden vardır narı turuncu
Dedi bahçeye gel bağban diliyor

Zülâlî Koş.50/1-4 (Aslan, 1978, s. 76)

Ayrıca Abdurrahim Karakoç, Ülkü Tamer, Rabia Barış, Tayyip Atmaca, Mehmet Gözükara, Mustafa Berçin gibi pek çok muasır şair de bu tarzın çağdaş örneklerini vererek geleneğin parçası olmuşlardır.

Divan Şiirinde "Dedim-Dedi" Söyleyişi

Halk şiiri ve divan edebiyatı müşterek unsurlarından olan "dedim-dedi" söyleyişlerinin klasik şairlerde biraz daha işlenmiş ve zenginleşmiş olduğu söylenebilir. Divan şiiri geleneği çerçevesinde kaleme alınan mürâcaalarda halk şiiri örneklerindeki gibi kalıplaşmış belirli anlatım şekillerinin dışında daha farklı kullanımlar ve anlam zenginliklerinin olduğu görülmektedir (Batislam, 2000, s. 150). Bir beyitte tamamlanan söyleyişler olduğu gibi tüm şiire hâkim olan söyleyişler de vardır. Ayrıca sadece mısra başlarında değil, şiirin farklı yerlerinde de kullanılması; sevgili ile söyleşmelerde geliştirilen

farklı bakış açıları, muhatabın sadece sevgili olmaması gibi noktalar bu tarzın divan şiirine has özellikleri arasında sayılabilir.

Divanında “dedim-dedi” söyleyişine başka örnekler de vermiş olan Kadı Burhaneddin (ö. 1398), “dedi-dedim” şeklinde kullandığı ifadelerinde, sevgilinin gönlündeki muradını sorması üzerine bu âlemdeki tek isteğinin sevgilinin kendisi olduğunu söyleyerek cevap vermiştir:

Didi: gönlünde ne vardır, didüm: hem
 Didi: gözünde ne vardır didüm: dem
 Didi: nedür bu âlemde muradun
 Didüm: bir dilber-i ziba-yı hemdem
 Çü derdün böyle muzmerdür gönülde
 Niçün olmaz cânun cânuma müdgam
 Lebün derdiyile kanum su oldu
 N’ola ger derdümiçün umsam emsem

Kadı Burhaneddin G.40/1-4 (Alparslan, 1977, s. 114)

15. yy.’ın önemli şairlerinden olan Hamdullah Hamdî (ö. 1503) de bir beytinde mürâcaa sözlerini iki kez kullanarak sevgili ile bir sohbet havası oluşturmuş; sevgilinin âşiğâ verdiği emirleri şair, baş ve göz üstüne kabul etmiştir.

Didi al ışkum hevâsını didüm baş üzre hoş
 Didi yaz nakşum didüm çeşm-i cihân-bîn üstine

Hamdullah Hamdî G.151/2 (Özyıldırım, 1999, s. 204)

Pek çok şiirinde yerli ve millî unsurlardan beslenen büyük şair Bâkî (ö.1600), bir gazelinde de “dedim-dedi” söyleyişini kullanmış, halk şiirindeki kullanımına benzer tarzda bir anlam geliştirmiştir. Sevgilinin güzelliğini vurgulamak için ağzı ve belinin yok denecek kadar küçük ve ince olduğunu sevgiliye sorarak ifade etmiştir:

Didüm var mı dehânunla miyânun
 Didi kim söyleme ortada var yok

Bâkî G.246/4 (Küçük, 1994, s. 252)

Kanuni Sultan Süleyman (ö. 1566) da pek çok şiirinde bu ifadeleri kullanmıştır. Bir beytinde Bâkî gibi sevgilinin ağzının küçüklüğünü vurgulamış, başka bir beytinde ise ifadeleri “dedi-dedim” şeklinde kullanarak soruyu sevgiliye sordurtmuş, kendi aşk acısına ve vefasına dikkati çekmiştir:

Didüm dehânun öpse idüm kılma beni ayb
 Didi dehânı kimse bilmez bu ilm-i gayb

Muhibbî G.149/1 (Ak, 1987, s. 83)

Didi usanmaz mısuz cevri ü cefâmızdan dahi
 Didüm ana ey cefâ-hû görmişem ben anı kûb

Muhibbî G.137/3 (Ak, 1987, s. 80)

Tezkiresi ile meşhur Sehî Bey (ö. 1548), bir gazelinde bu söyleyişi kullanarak sevgilinin çene çukurunda kalmış olan miskin âşiğin hâlini anlatmış, gönlündeki yara ile ilgisini kurarak başarılı bir tezat ortaya koymuştur:

Neyler ol çâh-ı zenahda hâl-i miskînün didüm
 Didi kim bilmez misin dâğ olur elbet nâf-i sîb
 Sehî Bey G.13/4 (Yekbaş, 2010, s. 188)

16.yy. şairi Ravzî de "dedim-dedi" ifadelerini geleneksel olarak mısra başında kullandığı bir beytinde rakibini sevgiliye yani efendisine şikâyet etmiş, sevgilinin kapısında dolaşmasını odun yüklü bir eşeğin kapıya gelmesine benzetmiştir. Rakibe hakarete maşuku da konuşturarak sevgiliyi rakibe karşı kendi tarafında hayal etmiştir:

Didüm efendi kûyuna gelmiş rakîb-i har
 Didi nedür murâdı ayıtdum hatab hatab
 Ravzî G.112/3 (Aydemir, 2007, s. 259)

Divan şiirinin Balkanlardaki önemli şairlerinden Hasan Ziyâî (ö. 1584), "dedim-dedi" ifadelerinden farklı bir şekilde, sevgili haricindeki diğer unsurlarla olan münazarasında yararlanmış, bu söyleyişi bir şiirinde can ve gönülle sohbet ederken, başka bir şiirinde ise kara bahtına hâlini şikâyet ederken kullanmıştır:

Ey dil ü cân gam-ı cânân ile mihnetde olun
 Ta'n-ı agyâr ile zilletde meşakkatde olun
 Sizi ismarladum Allâha didüm cân u dil
 Didi anlar dahı sıhhatde selâmetde olun
 Hasan Ziyâî G.225/1-2 (Gürgendereli, 2002, s. 222)

Didüm ey kara bahtum n'oldı olmışsun kara magbûn
 Didi bilmez misin kim dûn-perverdür ezel gerdûn
 Hasan Ziyâî Muaş.1/3/2 (Gürgendereli, 2002, s. 114)

Sevgilinin bakışlarından canı yandığını ifade eden 16. yy. şairi Vusûlî (ö. 1590) de sevgili ile sohbet ederken gözlerin ve bakışların âşığı düşürdüğü hâle işaret etmiştir:

Dedüm bana kıyan hep gamzelerdür
 Dedi bilmezsin ol ayn-ı nazardur
 Vusûlî G.39/1 (Taş, 2015, s. 72)

"Dedim-dedi" ifadelerine mısra yer veren Rumelili Zaifî (16.yy), anasır-ı erbaayı güzel bir şekilde kullandığı beytinde sevgiliye aşkının büyüklüğünden bahsetmiş, sevgili ise aynı şekilde aşkı kadar bir deryanın olamayacağını iddiası ile cevabı vermiştir:

Yirde gökde olmaya âhum gibi ateş didüm
 Olmaya ışkum hevâsı gibi bir deryâ didi
 Rumelili Zaifî G.350/4 (Akarsu, 2011, s. 323)

Beyit bütünlüğü çerçevesinde kurulan "dedim-dedi" veya "dedi-dedim" söyleyişlerinin pek çok şairde daha kullanıldığı bilinmektedir. Fakat divan şiirinde halk edebiyatındaki gibi şiirin bütününde kullanılması durumuna da rastlamak mümkündür. Bu anlam bütünlüğü çerçevesinde kurulan şiirin tam olarak halk şiiri söyleyişiyle müşterek bir tarz oluşturabileceği söylenebilir.

Divan şiirinde "dedim-dedi" söyleyişiyle en çok örnek kaleme alan şair, klasik şiirin önemli isimlerinden biri olan Ahmedî'dir (14. yy). Altı mürâcaa gazel yazdığı tespit edilen Ahmedî'nin, divan şiirinin temellerinin atıldığı dönemde eser vermesi nedeniyle sonraki dönem şairlerine nispeten halk şiirinden daha çok etkilenmiş olduğu söylenebilir.

Halk şiiri örneklerinde olduğu gibi sevgilinin bütün güzellik unsurlarının, sevgilinin ağzından anlatılması ile anlamın kuvvetlendirilmesi Ahmedî'nin gazellerinde de görülmektedir. Sevgili âşığın sorduğu sorulara cevap vererek dudagının lal, dişinin inci, teninin dolunay, yüzünün akşam güneşi, boyunun servi, gözünün kaza oku olduğunu söylemiş; klasik şiirin pek çok güzellik mazmununu bir arada kullanmıştır:

Didüm şehâ nedür dudagun didi la'l-i nâb
 Didüm nedür dişün didi kim lü'lü-yi hoş-âb
 Didüm tenün nedür didi kim mâh-tab-ı bedr
 Didüm yüzün nedür didi kim şem-i âfitâb
 Didüm eyit ki gamzen ü zülfün ne işdedür
 Didi bu cânlar alur u ol din ider harab
 Didüm ki çâre n'ola ki irem visâlüne
 Didi ki varlığını gider ki ol-durur hicâb
 Didüm ki fûrkatünde niçe yanam inleyem
 Didi ki sûz u nâlesüz olmaz ney ü rebâb
 Didüm ki şem bigi yanaram nedür devâ
 Didi gözünden ola meger ana feth-i bâb
 Uymazam gözüm ki hayâlün göre didüm
 Didi hayâldür ana kim âşık ola hâb
 Didüm şitâb itme ki irem visâlüne
 Didi ki ömr nice ola k'itmeye şitâb
 Agzun ne noktadur didüm eydür ki Ahmedî
 Cândan su'âl eyleyene teng olur cevâb

Ahmedî G.58/1-9 (Akdoğan, t.y., s. 246)

Didüm yâre ki yüzün ergavândur
 Didi kim kâmetüm serv-i revândur
 Didüm yâkût-ı ter-durur dudagun
 Didi agzum yarı kût-ı revândur
 Didüm gözün kazâ ohını atar
 Didi uş kaşlarum kurlu kemândur
 Didüm kim benlerün müşğîn-nefesdür
 Didi kim saçlarum cânber-fişândur
 Didüm kim dudagundur âb-ı kevser
 Didi kim yanagum bâg-ı cinândur
 Didim saçun-durur icâz-ı Mûsî
 Didi agzum dahı İsîden nişândur
 Didüm gâmzen kazâ-yı dîn ü dildür
 Didi zülfüm belâ-i akl u cândur
 Didüm yaşum kapunda âb-ı bakamdur
 Didi yüzünü gör ki zaferândur
 Didüm kim Ahmedî derdünden ölür
 Didi ne çâre gamzem bî-emândur

Ahmedî G.157/1-9 (Akdoğan, t.y., s. 310-311)

Başka bir gazelde Ahmedî, “dedim-dedi” söyleyişi ile birlikte cinastan da yararlanarak şiirdeki maharetini göstermiş, yine sevgilinin güzelliğinin eşsizliğini vurgulamıştır:

Didüm yârâ ki dudagunı emsem
 Didi yohsula la'l olur mı em sem
 Didüm kim dökmesün kanımı gamzen
 Didi kanun döker cânun alur hem
 Didüm agzun ne gûherdür bilinmez
 Didi cân râzıdur v' allâhü a'lem
 Perîşânum didüm zülfüne didi
 Perîşânlıh degül sevdâyiye kem
 Didüm kim hâtt ide mi hüsnünü nesh
 Didi nesh olmaz âyet ki ola muhkem
 Didüm zülfün neçün ham didi kim
 Aceb midür benefşe kim ola ham
 Didüm kim hem-dem olsan Ahmedîye
 Didi yitmez mi derdüm ana hem-dem

Ahmedî G.470/1-7 (Akdoğan, t.y., s. 489-490)

Bir gazelde ise Ahmedî, "dedim-dedi" ifadelerini mısra başlarında değil, mısranın farklı yerlerinde kullanarak orijinal bir söyleyiş oluşturmuş, bu gazelinde özellikle dinî manzumlardan yararlanarak sevgilinin güzelliğini yüceltmıştır:

Yâre didüm bana virgil hüsn mâlından zekât
 Kim fakîrem didi elbâkiyâtü's-sâlihât
 Yüzünün nûrı nedür didüm didi kim ve'd-duhâ
 Gözlerün vasfı nedür didüm didi ve'n-nâzi'ât
 Hâl-i müşğîn dudagunda nice konmuşdur didüm
 Didi Hızrun yiri olur çeşme-i âb-ı hayât
 Akl zülfün hayretinden kurtara mı cân didüm
 Didi tolu ukdedür hall ola mı bu müşkilât
 Nîl-gûn hâlünü gönlüm sevdi n'ideyim didüm
 Didi ahıt gözleründen dem-be-dem Nîl ü Fırât
 Çâre nedür tapuna irişmege didüm didi
 Yâre ol irer ki bula kendüliginden necât
 Ahmedî vasfın lebünün nicesi eydür didüm
 Didi şirîn söyler ü nâzük bu İsî mucizât

Ahmedî G.93/1-7 (Akdoğan, t.y., s. 264)

"Dedi-dedim" şeklinde kurulan iki gazelinde sevgili; aşkın gereği olarak şairin dertlerle hep beraber olması, gözyaşını sürekli akıtması, onun eşiğine yüz sürmesi, sabahlara kadar hayaliyle yolunu gözlemesi gerektiğini söylemiş; âşık da tüm bu istekleri kabul etmiştir:

Didi kaşımı kible idin didüm gözümün üstine
 Didi işigüme sür cebîn didüm gözümün üstine
 Didi ki yaşlu gözüne ger rûşinâyî isdesen
 Yolumda ol hâk-i zemîn didüm gözümün üstine
 Didi sorana ışk işin n'olur diyü bagrun başın
 Gösder ahıdup göz yaşın didüm gözümün üstine
 Didi işün nûr olmaga kan yaş döküp şöyle ki şem
 Cânunı kılğıl âteşin didüm gözümün üstine

Didi ki dâyim yüzüme togrulıg-ıla kıl nazar
 Olmak dilersen pâk-bîn didüm gözümün üstine
 Didi ki âşksan yakîn derd-ile olup hem-nişîn
 Varlıhda bini gör hemîn didüm gözümün üstine
 Didi Ahmedî ger vaslunun bulmak dilersen gevherin
 Yaşunu kıl deryâ-yı Çîn didüm gözümün üstine

Ahmedî G.572/1-7 (Akdoğan, t.y., s. 540)

Didi bana pes kıl nazzar didüm gözümün üstine
 Didi beni it nûr-ı basar didüm gözümün üstine
 Didi dilersen gün bigi işigüme yüz süresin
 Topraga dök bin güneş didüm gözümün üstine
 Didi ayagum tozını sürme ideyim dir-isen
 Bana it yüzünü hâk-i der didüm gözümün üstine
 Didi yaşunla sulayup kirpüklerün-ile süpür
 Bu yollarımı ser-te-ser didüm gözümün üstine
 Didi bana bensüz seher nergis big'irsene giceler
 Yılduzı gözle tâ-seher didüm gözümün üstine
 Didi ki âşklarımın yaşın görüp ummâna sen
 Deryâ nice olur vir haber didüm gözümün üstine
 Didi Ahmedî bulam safâ dirsene çü sem oda yanup
 Olsun aşun hûn-ı ciger didüm gözümün üstine

Ahmedî G.573/1-7 (Akdoğan, t.y., s. 540-541)

Divan şiirinin gelişmeye başladığı dönemlerde Türkçe ve Farsça divanların yanı sıra Çengnâme ve Camasbnâme gibi önemli eserler kaleme almış olan Ahmed-i Dâî (ö. 1421?), bir gazelinde sevgili ile karşılık sohbet ederek bu söyleşinin özelliklerini kullanmış, onun bütün güzellik öğelerini ifade ederken sevgiliden de tasdik almıştır. Divan şiiri güzellik mazmunlarını yoğun bir şekilde kullanan şair, bu mazmunlar arasında seçim yapmamış; sevgilinin ağzından hepsinin ona ait olduğunu belirtmiştir:

Didüm bu cân mıdur ya beden didi ikisi de
 Didüm ki gül midür ya semen didi ikisi de
 Didüm boyun nihâli sanavber midür yahod
 Bâğ-ı iremde serv-i çemen didi ikisi de
 Didüm saçın sevâdı vü zülfün girihleri
 Anber midür ya müşk-i Hutun didi ikisi de
 Didüm lebün ki âb-ı hayâtı hacil kılur
 Mercan mı ya akîk-i Yemen didi ikisi de
 Didüm sadef midür şo ağız yaho dişlerün
 Dürrî midür ya dürr-i Aden didi ikisi de
 Didüm irişse bir gice Dâî visâlüne
 Şükrâne cân gerek mi ya ten didi ikisi de

Ahmed-i Dâî G.280/1-6 (Özmen, 2017, s. 240-241)

15.yy.'ın üç büyük şairinden biri olarak kabul edilen Şeyhî de bir gazelinde bu anlatımı kullanmış, her mısradaki "dedim-dedi" ifadeleri ile sevgili ile karşılıklı konuşma havası oluşturmuştur. Güzelliğiyle birlikte cefakârlığı ve zâlimliği ile de ele alınan sevgili,

âşığa ancak bir hayal olarak yakınlaşabileceği, onun kanının aşk yolunda helal olduğunu söylemiştir:

Dedim visaline ermek dedi hayâl-i muhâl
 Dedim cemâlini görmek dedi mübârek fal
 Dedim yüzümü yüzüne dedi ki sürme yürü
 Dedim tozunu gözüme dedi ki sürmedir al
 Dedim kâmetin âfet dedi ne doğru haber
 Dedim ki kaşların uğru dedi ne eğri hayâl
 Dedim yeterdi kemâlin dedi aya naksî
 Dedim ererdi cemâlin dedi güneşe zeval
 Dedim ki Şeyhî'yi aşkın dedi ki öldüriser
 Dedim harîmî gözüne dedi ki kanı halâl
 Şeyhî G.104/1-5 (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 200)

Divanında mürâcaa olarak iki gazeli bulunan Cem Sultan (ö. 1495), sevgiliye yavaşça yaklaşp, sorular sorduğunu ifade ettiği gazellerinde Şeyhî ve Ahmed-i Dâi'de olduğu gibi onun bütün güzellik unsurlarını sıralamış, cevr ü cefası konusunda ondan teyit alarak anlamı kuvvetlendirmiştir:

Dün saldı bana karşı nikab ol büt-i meh-ru
 Âheste su'al itdüm ez-an dil-ber-i hoş-hu
 Didüm bu ne gözdür bu ne yüzdür bu ne kaşdur
 Didi biri mü'min biri kâfir biri câdû
 Didüm bu ne kaddür bu ne haldür bu ne hatdur
 Didi biri 'ar'ar biri anber biri Hindû
 Didüm bu ne bendür bu ne dildür bu ne saçdur
 Didi biri bülbül biri fülful biri gîsû
 Didüm kanı aklum kanı gönlüm kanı canum
 Didi biri pinhân biri hayrân biri bağlu
 Didüm ki Cem'un hâli nedür çeşmün elinden
 Didi ne sorarsın nicedür ah-ıla sayru
 Cem Sultan G.263/1-6 (Ersoylu, 1989, s. 189)

Didüm zülfün kemendi pür-hâm olmuş
 Didi canun anun'çün hurrem olmuş
 Didüm kúyun itiyem iy kamer-rûh
 Didi gör bu da yani âdem olmuş
 Didüm çeşmümde mesken eyle iy dost
 Didi yir yok yaşundan pür-nem olmuş
 Didüm gamzen okı zahm urdı câna
 Didi şâd ol mahabbet muhkem olmuş
 Didüm öldürmedin sen gamdan öldüm
 Didi gam yime ol dem bu dem olmuş
 Didüm bend urmağ ister câna zülfün
 Didi zülfüm anun'çün pür-hâm olmuş
 Cem Sultan G.143/1-5 (Ersoylu, 1989, s. 122)

İki gazelinde mürâcaa söyleyişi kullanmış olan Mihrî Hatun (ö. 1514), "dedi-dedim" şeklinde kurduğu sevgili ile sohbet ifadelerinde sevgilinin isteklerini sıralayarak onun

üstünlüğünü vurgulamış; kendisi de bu istekler karşısında “be-ser” ve “be-çeşm” cevabını vererek, ondan gelen her şeye “baş ve göz üstüne” demiş, onun karşısında kendinin aciziyetini ve aşkınun büyüklüğü göstermiştir. Ahmedî’de görülen sevgilinin isteklerine koşulsuzca boyun eğen âşık imajı Mihrî Hatun’da da mevcuttur:

Didi dilber hüsnümün hayrânı ol didüm be-ser
 Didi her dem aşkumun giryânı ol didüm be-ser
 Didi hüsnüm gülsitânınun hezârân derd ile
 Rûz u şeb bülbül gibi nâlânı ol didüm be-ser
 Didi Kabe kûyumun itsen tavâfın sıdk ile
 İd-i vâslımın hemân kurbânı ol didüm be-ser
 Didi yüz sür âsitânımda turup leyl ü nehâr
 Sen de hıdmet-kârımın der-bânı ol didüm be-ser
 Didi ey Mihrî sana cânân gerekse cân vir
 İmdi gel aşkum yolında fâni ol didüm be-ser

Mihrî Hatun G.38/1-5 (Arslan, 2007, s. 234)

Divan şiiri geleneğinde, sevgili karşısındaki âşığın durumunu ifade eden bu gazellerde şairin, iki tasdik ifadesini farklı gazellerde aynı şekilde kullanarak mürâcaa oluşturmasının dikkat çekici bir unsur olduğu söylenebilir.

Didi cânân terk kıl yolumda cân didüm be-çeşm
 Didi çeşmüm hûnîdür tiz ol hemân didüm be-çeşm
 Didi ebrû-yı kemânım atsa gamzem tîrini
 Sîneni her dem ana eyle nişân didüm be-çeşm
 Didi serv-i kaddimün gelse hayâli dîdene
 Gözlerün yaşın revân eyle revân didüm be-çeşm
 Didi la’lüm yâdına cân meclisinde mâ-hazar
 Nûş kıl dil sâgarından tolu kan didüm be-çeşm
 Didi kim gel itlerümden yâd olma bir nefes
 Âsitânım gûşesinde tut mekân didüm be-çeşm
 Mihrî’ye bir bûse in’âm it didüm dilber didi
 Sen de gel şükârâne teslîm eyle cân didüm be-çeşm

Mihrî Hatun G.109/1-6 (Arslan, 2007, s. 271-272)

Beyitlerinde “dedim-dedi” ifadelerine sıkça yer veren Kanuni Sultan Süleyman (ö. 1566), bir gazelini de tamamen mürâcaa söyleyişiyle yazmıştır. Aynı zamanda musammat olarak kaleme alınan şiirde Muhibbî, sevgiliye neden bu kadar cefakâr olduğunu sormuş; sevgili ise hükümdar şaire kendisinin sultan onun ise köle olduğunu, bu cefaları ona bahşiş olarak verdiğini, sırrını açık ederse onu heba edebileceğini söylemiştir:

Didüm ana ey bî-vefâ nedir bu itdügün cefâ
 Didi ki bil ey mübtelâ benden sana oldı atâ
 Didüm ki sensiz ey sanem nedir bana bu derd ü gam
 Didi ki anun için ben şehem kapumda sensin gedâ
 Didüm ey nâ-mihribân ışk ehli ider terk-i cân
 Didi sakın sırrı nihân itme olur aşkun hebâ
 Didüm ki çekdim rencini bulmaga hüsn-i gencini
 İrmek ana mümkün değül bekler dü-zülf-i ejdihâ

Didi Muhibbî ey puser yolundadır cân ile ser
Bir bûse lütfetsen eğer olurdu ana çün bahâ

Muhibbî G.30/1-5 (Ak, 1987, s. 49-50)

Divanında "dedim-dedi" tarzında üç örneği tespit edilen Edirneli Nazmî (ö. 1585?), bu söyleyişi bir şiirinin başlığında "San'at-eş Su'âl ü Cevâb" olarak adlandırmış, bu tarzı bir söz sanatı olarak görmüştür. Bir gazelini "dedi-dedim", bir gazelini de "dedim-dedi" ifadeleriyle farklı olarak kurgulayan şair; yine sevgilinin güzelliği, cefası, erişilmezliği üzerinde durmuş; âşğın düştüğü durumdan, sevgiliyi ancak hayal ederek avunması gerektiğinden bahsetmiştir:

Didüm yolunda hâkim oldı berbâd
Didi tahsîn idüb yâr âferîn-bâd
Didüm ben de kulunam pâdişâhum
Didi nâz-ıla hây ol benden âzâd
Didüm mihr eyle iy hûrşîd dahı gel
Didi olmak diler gönlün Ferah-şâd
Didüm benzer mi cânâ sana Şîrîn
Didi benzer nitekim sana Ferhâd
Didüm gam def'ine cânâne çâre
Didi cânân safâ-yı la'lüm it yâd
Didüm 'uşşâka mı meylün ya gayra
Didi cânân bilişle bir midür yâd
Didüm cânân biliş kim yâd kimdür
Didi Nazmî biliş 'uşşâk-ı münkâd

Edirneli Nazmî G.1270/1-7 (Üst, 2012, s. 793)

Didi dilber nedür her dem bu feryâd
Didüm dil derdün anunla ider yâd
Didi kim hoş-dem olsun bâd-ı âhun
Didüm âbâd olasın âferîn-bâd
Didi kim nicesin Şîrîn-lebümler
Didüm kim Hüsrevâ andan meded-i dâd
Didi Şîrîn-lebüm Ferhâdı kimdür
Didüm kim Hüsrevâ ben ana Ferhâd
Didi Nazmî nedür 'aşkuyla hâlün
Didüm hâlüm dem-â-dem âh u feryâd

Edirneli Nazmî G.1271/1-5 (Üst, 2012, s. 793)

Diğer gazelinde ise Nazmî, söyleyişi renklendirmiş, "dilber dedi ki-dedim" sözleriyle benzer anlatımları farklı söyleyişle ifade etmiştir:

Dilber didi ki ben gül-i handânunam senün
Didüm ki ben de bülbül-i giryânunam senün
Dilber didi ki neydüğünü bilmişem tamâm
Didüm aceb mi derd-ile nâlânunam senün
Didüm benüm hayâtum efendi senünledür
Dilber didi ne şübhe ki ben cânunam senün
Didüm hemîşe senden irer cânuma safâ
Dilber didi mukarrer o cânânunam senün

Ol Nazmiyem fütâde ki bir hâk-i pâyunam
Ben de efendi bende-i fermânunam senün

Edirneli Nazmî G.3911/1-5 (Üst, 2012, s. 2117)

Sevgili ile münazara eden bir diğer divan şairi de 16.yy. şairlerinden Emrî'dir (ö. 1575). Fakat önceki örneklerden farklı olarak sevgili Emrî'nin gazelinde âşığa hak vermiş; onun aşkının büyüklüğünden ötürü vuslatı hak ettiğini, inayet ve hidayette hakkı olduğunu ifade etmiştir:

Öldürürsen beni kudret hakkun
Dirgürürsen yine hikmet hakkun
Dilesem cânun olurum didi yâr
Didüm ey dost irâdet hakkun
Ni'am-ı bûseni men itme didüm
Lebleri didi ki nimet hakkun
Didüm ey dost inâyet eyle
Didi bî-çâre inâyet hakkun
Şeb-i fûrkatde didüm hâdî ol
Didi ey Emrî hidâyet hakkun

Emrî G.273/1-5 (Saraç, 2002, s. 163)

Divan edebiyatında mürâcaa şiirlerini halk edebiyatındaki benzerlerinden ayıran en büyük özelliğini; muhatabın sadece sevgili olmaması, sevgili dışındaki kavramlarla da karşılıklı sohbet edilebilmesidir. Bu farklılık klasik edebiyatın mana ve hayal dünyasının genişliği ile açıklanabilir. Divan şairleri "dedim-dedi" söyleyişine de zenginlik katmışlar, bu münazarayı aşk teması çerçevesinde sevgili olmadan da kurgulayabilmişlerdir.

Bu husustaki güzel örneklerden biri, şiirlerinde mahallî unsurlardan sıkça yararlanan Necâtî'ye (ö. 1509) aittir. Karşısında aşkın ne olduğunu bilmeyen bir topluluk bulunan âşık, kendisine yöneltilen bütün uyarıları reddetmiş; bu kişiler aşka düşenin hastalık ve dertlerle muzdarip olduğunu, gözünden yaşın hiç eksilmediğini söyleseler de âşığı yolundan döndürememişlerdir. Bu söyleyiş, âşığının aşkına olan vefasını, sevgiliye olan bağlılığını vurgulaması bakımından önemlidir:

Didiler dost sana yâr ola didüm dahi yeg
Mûnis-ü-hemdem-ü-dildâr ola didüm dahi yeg
Güli gülzârı nidersin ruh-ı cânânı gözet
Cennet olmaz ise dîdâr ola didüm dahi yeg
Didiler ışk eri bîmâr ola didüm dahi hoş
Didiler derd ile nâçâr ola didüm dahi yeg
Didiler gözlerünün kanlu yaşınun dem ola
İvazı la'l-i güher-bâr ola didüm dahi yeg
Didiler vakt ola ağyâr aradan götürüle
Ol semen-ber gül-i bî-hâr ola didüm dahi yeg
Didiler ol yüzi gülzâr Necâtî gâlib
Gül-i cennet kadarı var ola didüm dahi yeg

Necâtî G.306/1-6 (Tarlan, 1997, s. 332)

Karamanlı Aynî (15.yy) ise bir gazelinde âşıkla sakinin sohbetini "dedim-dedi" söyleyişinden yararlanarak vermiştir. Saki âşiğa derdinin dermanını şarapta bulacağını, ezelden beri nasibinde bu aşk şarabının olduğunu söylemektedir:

Didüm nasîbüm olaydı benüm habîb şarâb
 Didi ezelden olupdur sana nasîb şarâb
 Didüm inâbet ideydüm kadeh dutup olsa
 Didi ki pîr-i mugândan hemân münîb şarâb
 Didüm bu cân marazına neden olur dermân
 Didi dil ehline şerbet virür tabîb şarâb
 Didüm gönül hareminden ola mı gussa ba'id
 Didi olur olur ise ana karîb şarâb
 Didüm ki itr-ı safâdan muattar ola bu cân
 Didi virür diler isen dimâğa tîb şarâb
 Didüm icâbet ola mı bu da'vete dilber
 Didi ki her dil ü cânâ olur mucîb şarâb
 Didüm ki duhter-i kâdî şarâb içer dirler
 Didi içer bilesince zen-i hatîb şarâb
 Didüm ki içmezen ayruk şarâbı Aynî bigi
 Didi ki iç içelüm bu igen garîb şarâb

Karamanlı Aynî G.51/1-8 (Mermer, 1997, s. 337-338)

Gelibolulu Ali (ö. 1600) ise "dedim-dedi" tarzı söyleyişe son derece orijinal bir bakış açısı kazandırmış, rüyasında Mecnun'u gören âşiği onunla konuşturmuştur. Aşkın kendisini düşürdüğü durumu anlatan Mecnun, en sonunda aşk konusunda kendinden sonra pîr olarak Ali'yi gördüğünü ifade etmiştir. Aşk kavramını Mecnun'un ağzından anlatarak kendisine de övmesi, şairin bu husustaki ustalığını göstermektedir:

Düşümde Kays'a sordum ışk-ı Leylâ ile ahvâlin
 Didi haşr olmayınca sorma ben dîvânenun hâlin
 Didüm hîc deyr-i bâkîde vefâ sûretleri var mı
 Didi mahv itdi vuslat âşık u maşûkun eşkâlin
 Didüm seyl-âb-ı eşkünden halâs oldun mı ukbâda
 Birez ağladı feryâd itdi andı kalb-i meyyâlin
 Didüm ten hâk-dânı âlem-i ervâha benzer mi
 Didi aldurdum ol devrün humâ-yı fârîgu'l-bâlin
 Didüm abdâllarda şimdilik senden bedel kimdür
 Didi Âlî'de gördüm ben melâmet pîrinun şâlin

Gelibolulu Ali G.1098/1-5 (Aksoyak, 2018, s. 1039-1040)

"Dedim-dedi" şiirlerine en ilginç örneklerden birini 17.yy. mutasavvîf şairlerinden Câhidî Ahmed Efendi (ö. 1659) vermiştir. Şiirinde ele aldığı tasavvufî aşkı "dedim-dedi" söyleyişiyle anlatırken sevgili ile münazara etmiş, son derece orijinal bir anlatışla asıl dosttan onun rızasını kazanma, onun yolunda yürüme, hidayetini dileme gibi hususlarda tavsiyeler almıştır:

Didüm dosta aceb nidem dîzârün vaslına çâre
 Didü terk eyle gayrîyı benüm aşkıma yan nâre
 Didüm yanmak nâr-ı aşka aceb ne vakt ola tekmîl

Didü bu fânîden gidüb irince bâkî envâre
 Didüm olunca yanmağa niçün evvel dinlemez tâb
 Didü aşka zevâl olmaz odur visâlüme çâre
 Didüm râhunda yanmayan gâfillerün nola hâli
 Didü şeytâna yâr idem atıla hışm ile nâre
 Didüm kim ola sabr iden nâr-ı aşkun cefâsına
 Didü sabr iden ol ola hidâyetüm ana ire
 Didüm Câhidî bendene hidâyetün ihsân eyle
 Didü benüm hidâyetüm rızâm içindedür ara

Câhidî G.174/1-6 (Taşkesenlioğlu, 2017a, s. 312)

“Dedim-dedi” söyleyişi divan edebiyatında yaygın olarak gazellerde kullanılmış olsa da bendlerle kurulan nazım şekilleriyle oluşturulan şiirlerde de mevcuttur. Bursalı Rahmî'nin (ö. 1567) bir müsemmeninde “dedim-dedi” ifadelerinin ayrı ayrı bendlerde kullandığı görülmektedir. Sevgili ile âşığın uzun uzun söyleşmelerine vesile olan bu şiirde âşık; yine sevgiliye yalvarmakta, ondan vuslat ve meded istemektedir. Sevgili kahredici bakışlarıyla âşiğe; kendisinin rakibin yanında olduğunu, âşığın ona kavuşabilmesi için ağyarı alt etmesi gerektiği söylemiştir. Bu yönüyle oldukça ilginç bir kurgu barındıran şiirde sevgili, vuslata dair işaretler de vermiştir:

Gördüm ol dil-beri olsun bire gubâr didüm
 Gelmedün yanuma gitdün kanı ikrâr didüm
 Ne revâdur takıla sen güle her hâr didüm
 İdesün cân u cihândan beni bî-zâr didüm
 Bülbülün zârın işit ey yüzi gül-zâr didüm
 Ahd ü peymânuna gel eyleme inkâr didüm
 Meded Allahı seversen meded ey yâr didüm
 Vade-i vasla hilâf eyleme her bâr didüm
 Kahr idüp döndi bana hışm ile ol yâr didi
 Ya ne virdün alamazsun şu bana var didi
 Senün için bana çok ta'n ider agyâr didi
 Varayum hânene bir şeb yiter ol zâr didi
 Sunayın agzuna hoş la'l-i şeker-bâr didi
 Dehenünden bu haber çıkmaya zinhâr didi
 Meded Allahı seversen meded ey yâr didüm
 Vade-i vasla hilâf eyleme zinhâr didüm
 Ey lebi mül saçı sünbül yüzi gül-nâr didüm
 gamun dünyeleri tar didüm
 Çekerem çünkü senün cevruñi bisyâr didüm
 Kademünde kulunam bir dilegüm var didüm
 Hasretün eylemedin cân u dile kâr didüm
 Merhem-i sîneni ben haste-dile sar didüm
 Meded Allahı seversen meded ey yâr meded
 Vade-i vasla hilâf eyleme her bâr meded
 Beni gerçek sever isen bire bî-kâr didi
 Seg rakîbe dilek eyle yüri yalvar didi
 Göndere sana beni şâyed o murdâr didi
 Ya hod ol iti sen öldür beni kurtar didi

Göresün mihr ü vefâ kanda olısar didi
 Nice sayd olur imiş âşika dil-dâr didi
 Meded Allahı seversen meded ey yâr meded
 Vade-i vasla hilâf eyleme her bâr meded
 Söylesem ışkun ile tan mıdur eş'âr didüm
 İşkunun kârı degüldür güzelüm âr didüm
 Künc-i hasretde yatur derd ile bîmâr didüm
 Vasl ile eyler isen derdüme tîmâr didüm
 Gelesün seni diyü cân katı umar didüm
 Gözlerüm subha degin her gice bîdâr didüm
 Meded Allahı seversen meded ey yâr meded
 Vade-i vasla hilâf eyleme her bâr meded
 Yiter oldun Rahmiyâ hecr ile gam-hâr didi
 Hâne-i kalbünü teng itmesün efgâr didi
 Bu gice arz iderem çeşmüne didâr didi
 Sözümi eyleme tek kimseye izhâr didi
 Varasun bekleyesün dâr ile dîvâr didi
 Subha dek sana kılam vaslumı îsâr didi
 Meded Allahı seversen meded ey yâr meded
 Vade-i vasla hilâf eyleme zinhâr meded

Bursalı Rahmî Müsm.4/1-6 (Erdoğan, 2017, s. 101-103)

15.yy. Azerbaycan sahasının önemli şairlerinden olan Habîbî, bir müseddesinde "dedim-dedi" tarzından yararlanmıştı. Fakat Habîbî'nin "dedim-dedi" ifadelerini her bendin sonunda kullandığı müseddesinin en önemli özelliği büyük şairler tarafından tanzir edilmesidir:

Dün gördüm ol nigârı tarabnâk u ercemend
 Kâfûr eliyle destelemiş anberîn-kemend
 Bakdum şikenc-i turesine zâr u müstemend
 Bir şahs-ı nâ-tüvân oturur gerdeninde bend
 Kimdür bu şahs ol ne resendür didüm didi
 Zülfüm kemendi tutkunı cânun durur senün

Habîbî Msd. (Kutluk, 1989, s. 280)

Türk şiirinin büyük şairlerinden olan Fuzûlî (ö. 1556), Habîbî'ye nazire olarak yazdığı bu müseddesinde sevgilinin duruşunu, saçlarını, yürüyüş ve salınışı çok etkili bir şekilde tasvir etmiş, onun bu salınışını seyreden âşığın ağzından sevgiliye olan hayranlığını ifade etmiştir: Ayrıca bu şiire daha sonra Gelibolulu Ali ve Şeyh Gâlib tarafından da nazireler yazılmıştır:

Dün sâye saldı başıma bir serv-i ser-bülend
 Kim kaddi dil-rübâ idi reftârı dil-pesend
 Güftare geldi nâ-geh açıp lâ'l-i nûş-hand
 Bir piste gördüm anda döker rîze rîze kand
 Sordum meger bu dürc-i dehendir dedim dedi
 Yok yok devâ-yi dert-i nihânın durur senin
 Eğmiş hilâli üstüne tar-i külâhını
 Çok dil-şikestenin göğe yetirmiş ahını

Zülfün dağıttı gizledi ebr içre mâhını
 Gördüm yüzünde halka-i zülf-i siyâhını
 Ol pîç-i tâbı çok ne resendir dedim dedi
 Devr-i ruhumda rişte-i cânın durur senin
 Vermiş fûrûğ şem'-i ruhu gün çerağına
 Salmış şikest serv-i kadi gül budağını
 Dün serv tek basanda kadem göz bulağına
 Bir nice hârdan elem irmiş ayağına
 Gül bergine batan ne dikendir dedim dedi
 Müjgân-i çeşm-i eşk-feşânın durur senin
 Seyr ile saldı bağa güzer ol semen-izâr
 Enva-i zîb ü zînet ile fasl-i nev-bahar
 Dökmüş gül üzre sümbül-i gîsû-yi müşg-bâr
 Yakmış lâtif ayağına gül-berg tek nigâr
 Nesrîne reng-i lâle nedendir dedim dedi
 Gamzem hadengi dökdüğü kanın durur senin

...

Dün subh-dem ki lâle vü nesrin salıp nikâb
 Gül çehresinden aldı sâba perde-i hicab
 Gül-zâre çıktı seyr ile ol reşk-i âf-tâb
 Şeb-neb nisârın etti yükuş lülü-i hoş-âb
 Bunlar nedir ne dürr-i Âden'dir dedim dedi
 Epsem Fuzûlî eşk-i revânın durur senin

Fuzuli Msd.1/1-7 (Parlatır, 2014, s. 412-413)

Aynı şiire bir nazire de bir başka büyük şair Gelibolulu Ali (ö. 1600) tarafından yazılmıştır. "Dedim-dedi" tarzının ilginç bir kullanımını ihtiva eden şiirde aşk nedeniyle düştüğü durumları sevgiliye anlatarak merhamet isteyen şairin, sevgiliden benzer cevaplar aldığı görülmektedir:

Bend itdi gönlümi yine bir turrası kemend
 Yağmaya virdi aklumu bir şûh-ı şeh-levend
 Geh tîğ-ı hışmı pâreledi cismi bend bend
 Geh cânâ geçdi gamzeleri hancer-i gezend
 Bunlar meger ki şehd ü lebedür didüm didi
 Âb-ı hayât u râhat-ı cânun durur senün
 Bir hande ile arza kılup iki câhını
 Gösterdi câh-ı Nahşeb'e ruhsârı mâhını
 Gâhî hilâle hâ'il idüp şeb-kulâhını
 Gâhî bırakdı âteşe hâl-i siyâhını
 Âb üzre böyle câh nedendür didüm didi
 Çeşmün başında râz-ı nihânun durur senün
 Gülzâra çıkdı bir seher ol serv-i gül-izâr
 Sünbüllerini bâd-ı sabâ kıldı târ u mâr
 Bâğ-ı ruhında gördüm iki lâle jâlevâr
 Bir berg-i sebz içinde hem üç gonca âşkâr
 Bunlar ne gonca ol ne çemendür didüm didi
 Hattun gamıyla gözdeki kanun durur senün

Sihir ile kıldı mâra hem-âgûş bir kılı
 Dîvâne itdi bendine çok merd-i âkılı
 Müşg ile çekdi dâiresin nutk-ı müşkili
 Teshîre aldı nokta gibi niçe bî-dili
 Var ise ol miyân u dehendür didüm didi
 Yok yok hemân bu şekk ü gumânun durur senün

...

Nâz uykusunda bir seher ol reşk-i âftâb
 Nergislerin yumup kapamış nitekim kitâb
 Bakdukça câme-hâbına düşdi bana hicâb
 Nâ-geh uyandı bahtı nasîb oldu feth-i bâb
 Ey gonca bisterün ne semendür didüm didi
 Âlî ko açma bağ-ı cinânun durur senün

Gelibolulu Ali Musm.15/1-7 (Altun, 1999, s. 185-187)

Şeyh Gâlib'in (ö. 1799) "Müseddes Be-Nâzîre-Fuzûlî" başlığını kullandığı bu şiirinde de Fuzûlî'nin anlatımına benzer bir tarz yakalanmış, sevgilinin güzelliği ile birlikte vefasızlığına ve zalimliğine işaret edilmiştir:

Yağmaladı dün aklımı bir şûh-ı pür-fiten
 Mecnûn-ı deşt-i aşkı anın âhû-yı Hoten
 Etrâf-ı hüsn ü ânına dikkat kılınca ben
 Gördüm kenâr-ı bâl-ı izârında bir çemen
 Sordum bu hatt-ı sebz-i Hutendir dedim dedi
 Yok şerh-i pîçtâb-ı nigâhın durur senin
 Saldı hâlel nizâm-ı dil ü dîne kâkülün
 Verdi şikest reng-i güle bûy-ı sünbülün
 Dökdü cihâna tohm-ı füsûn hâl-i fülfulün
 Açdı metâ-ı alını rûhsâr için gülün
 Sen de bu denlü fitne nedendir dedim dedi
 Âsâr-ı aşk sûziş-i cânun durur senin
 Dünya esîr-i halka-i girdâbıdır anın
 Âlem harâb-ı gavta-i seylâbıdır anın
 Dürr-i semîn-i eşkde şâdâbıdır anın
 Kemmûn zâr-ı dil hele sîrâbıdır anın
 Va'din senin ne bahr-ı suhandır dedim dedi
 Âsâr-ı aşk sûziş-i cânûn durur senin
 İhyâ edip bu gece çerâgân-ı firkati
 Yakdım fetîl-i dâg-ı cünûn-ı mahâbbeti
 Buldum furûg-ı şu'le-i âh-ı nedâmeti
 Seyr eyleyende şebnem-i gülzâr-ı hasreti
 Gülgüne-i arûs-ı semendir dedim dedi
 Eşk-i dü-çeşm-i hûn-feşânın durur senin
 Seyreyle dergehindeki gavga-yı âlemi
 Yâd ettirir figân ile rûz-ı Muharremi
 Her saât öldürür beni ol çeşm-i mâtemi
 Kim etdi ehl-i aşka bu cevri demâdemi
 Tavrın hilâf-ı resmgehindir dedim dedi

Kan ağlamak firak ile şânındır senin
...
Tutdum o sanat ile ki semt-i tecâhülü
Çeşmi unutdu şîve-i târz-ı tegâfülü
Göstermedim o meh-veşe rûy-ı tekâsülü
Der-pîş edince sûret-i hüsn-i te'emmülü
Bilmem lisân-ı gamze ne fendir dedim dedi
Gâlib zebân-ı sihr beyânın durur senin

Şeyh Galib Msd.6/1-7 (Kalkışım, 1994, s. 193-194)

Pek çok divan şairinin bu anlatım tarzından yararlandığı, şiirlerinde halk edebiyatında sıklıkla kullanılan “dedim-dedi” söyleyişinden istifade ettikleri söylenebilir. Tespit edilen örneklerin sadece bir kısmının ele alındığı ve başka örneklerin de mevcut olduğu gerçeği düşünüldüğü takdirde, bu söyleyişin halk ve divan edebiyatı müşterek unsurları arasında önemli bir yere sahip olduğu görülecektir.

SONUÇ

Divan edebiyatı ve halk şiirinin müşterek unsurlarından biri olan "dedim-dedi" söyleyişinin klasik şairler tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Klasik şiirde mürâcaa olarak adlandırılan fakat bir tür veya söz sanatı olarak nitelendirilemeyecek bu tarzın şairlerin anlam zenginliğini kurmada yararlandıkları bir söyleyiş olduğu ifade edilebilir. Bu şekilde münazara yapılan kişi veya varlık da konuşurularak hem söyleyiş güzelleştirilmiş hem de anlam kuvvetlendirilmiştir.

İlk örnekleri çok eski dönemlerde ortaya çıkan bu söyleyişin halk divan edebiyatında da görülmesi eski dönemlere dayanmaktadır. Bazen beyit içinde kurulan anlamla sınırlandırılan "dedim-dedi" söyleyişi bazen de halk şiirinde olduğu gibi şiirin tamamına yayılmıştır. Fuzûlî, Şeyhî, Necâtî, Şeyh Gâlib gibi çok büyük şairler dahi bu söyleyişi kullanmış, bu ifadeler ile şiirlerini zenginleştirmişlerdir. Mihrî Hatun, Gelibolulu Ali, Edirneli Nazmî, Cem Sultan gibi şairler ise bu husustan birden fazla şiirinde istifade etmişlerdir. En çok mürâcaa gazel yazan şair ise Ahmedî olarak tespit edilmiştir.

Divan şiiri geleneğinde mürâcaa tarzının kullanımında halk edebiyatına göre büyük farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. "Dedim-dedi" ifadelerinin sadece mısra başlarında değil, şiirin çok farklı yerlerinde kullanılması, bu ifadelerin bazen yer değiştirerek "dedi-dedim" şeklinde ele alınması, hatta bazen de sevgili haricindeki varlıklarla da "dedim-dedi" şeklinde münazaraların kurulması; divan şiirinin kendine has bir mürâcaa geleneği oluşturduğunu göstermektedir.

SUMMARY

Folk literature has been influenced on the verse unit, verse forms, themes and measure, and many folk poets have been fueled by divan literature in this respect. This effect has also taken place in the opposite direction, and the divan poets have also been influenced by the national poetry tradition and have benefited from the characteristics of folk literature. The use of syllabic meter, examples of verse forms such as ballad, tendency for language simplification of some divan poets can be shown as these common points.

Another stylistic feature used by classical poets in their works, influenced by folk poetry, is the style of utterance expressed as "I said - she said" or "mürâcaa". It is also possible to see examples of this sincere expression added to the tradition by the poems of many folk poets such as Erzurumlu Emrah, Aşık Ömer and Gevheri as if they talk with their beloved ones face to face. This expression is sometimes limited in verses, and sometimes it dominates the poetry just like in folk poetry.

This genre, which cannot be described as a type of verse or a word of art, can be stated to be a way of speaking used by poets to enrich meaning. Here, the person or other entity is made to speak and the poet has a word with that, thus, enhances the way of speaking and strengthens the meaning.

This genre, the first examples of which is seen in the first Turkish dictionary *Diwan Lughat al-Turk*, anthology and grammar book, dates back to the ancient divan literature. The "I said - she said" genre, which is sometimes limited to the meaning formed inside the verse, is sometimes spread throughout the poem, as is the case in folk poetry. Its use not only at the beginning of the verse but also in different parts of the poem. The different viewpoints developed in the conversations with the beloved, and the restructuring of the pattern as "I

said - she said", can also be listed among the features unique to divan literature. In divan literature, the most important feature that distinguishes müracaa poems from their counterparts is that the addressee here is not just the beloved one, but the poet can talk with the such as Mecnun, one of the biggest lovers of classical poetry. This difference can be explained by the largeness in classical literature's world of meaning and imagination. Important poets of divan poetry such as Necati, Karamanlı Ayni, Gelibolulu Ali, Cahidi enriched the "I said - she said" genre and developed this debate without the presence of the beloved one within the framework of the theme of love.

Many poets of classical literature such as Baki, Hamdullah Hamdi, Ravzi, Vusuli, Kadı Burhaneddin, Hasan Ziyai used the "I said - she said" genre inside the verse. However; poets such as Fuzuli, Şeyhi, Ahmed-i Dai, Emri, Muhibbi, Bursalı Rahm, Habibi, Şeyh Galib used this genre to dominate all of their poems and enriched their poems with them. Poets such as Mihri Hatun, Gelibolulu Ali, Edirneli Nazmi, Cem Sultan, on the other hand, used that in more than one poem. Ahmedi is observed to be the poet who wrote muraca'a odes the most.

In this study, the reflection of the style of "I said - she said", which is one of the stylistic features of folk poetry, in the divan literature is discussed. Following the general information about folk literature with the examples of "müracaa" style, texts with this characteristic were given within the framework of couplet and poetry integrity, in this way the samples of the style of "I said - she said" in the divan literature are compiled.

It can be said that many divan poets used this way of expression and frequently used, in their modems, the "I said - she said" genre which is common in folk literature. Considering the fact that only a part of the identified examples is discussed here and other examples are available as well, it will be seen that this genre has an important place among the common elements of folk and divan literature.

KAYNAKÇA

- Ak, C. (1987). *Muhibbî Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akarsu, K. (2011). *Rumelili Zaifi Divanı (tenkidli metin)*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Akdoğan, Y. (t.y.) *Ahmedî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- Albayrak, N. (2001). *Erzurumlu Emrah*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Alıcı, L. (2002). Klasik Türk edebiyatında mürâca'a şiirler. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 14, 1-15.
- Alparlan, A. (1977). *Kadı Burhaneddin Divanı'ndan seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Altun, K. (1999). *Gelibolulu Mustafa Ali ve Divanı (Varidatü'l-Enika)*. Niğde: Özlem Kitabevi.
- Arslan, M. (2007). *Mihri Hatun Divanı*. Ankara: Amasya Valiliği Yayınları.
- Aslan, E. (1978). *Doğu Anadolu saz şairleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Atalay, B. (2013). *Divan-ı Lügatî't-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atmaca, S. (2016). Âşık edebiyatında "dedim-dedi" örnekleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 113-126.
- Aydemir, Y. (2007). *Ravzî Divanı*. Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Batıslam, H. D. (2000). Divan şiiriyle halk şiirinde ortak bir söyleyiş biçimi (mürâca'a-dedim-dedi). *Folklor/Edebiyat*, 22, 147-158.
- Elçin, Ş. (1984). *Gevheri Divanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Elçin, Ş. (1987). *Âşık Ömer*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Erdoğan, M. (2017). *Bursalı Rahmî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- Ersoylu, H. (1989). *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gür, A. (2004). Münazara. *Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimleri ansiklopedik sözlüğü* (Cilt 6, s. 457) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gürgendereli, M. (2002). *Hasan Ziyai hayatı, eserleri, sanatı ve Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İsen, M. ve Kurnaz, C. (1990). *Şeyhî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kalkışım, M. (1994). *Şeyh Gâlib Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurnaz, C. (1997). *Türküden gazele halk ve divan şiirinin müşterekleri üzerine bir deneme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kutluk, İ. (1989). *Kımalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mermer, A. (1997). *Karamanlı Aynî ve Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mirzaoğlu, F. G. (2003). Dedim-dedi. *Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimleri ansiklopedik sözlüğü* (Cilt 2, s. 114) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Oğraş, R. (2004). Hasbihâl. *Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimleri ansiklopedik sözlüğü* (Cilt 3, s. 250) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Özmen, M. (2017). *Ahmed-i Dâî Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özyıldırım, A. E. (1999). *Hamdullah Hamdi ve Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2014). *Fuzulî Türkçe Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saraç, M. A. Y. (2002). *Emrî Divanı*. İstanbul Eren Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1997). *Necati Beg Divanı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Taş, H. (2015). *Vusûlî Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taşkesenlioğlu, L. (2017a). *Kilitbahir erenlerinden Câhidî Ahmed Efendi ve Divanı*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Taşkesenlioğlu, L. (2017b). Divan edebiyatında elifnameler ve bilinmeyen iki elifname örneği: Memi Can Saruhani ve Ömer Karibi elifnameleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 58, 159-202.
- Turan, S. (2004). Mürâca'a gazel. *Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimleri ansiklopedik sözlüğü* (Cilt 4, s. 462) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi* (1977). Dedim-dedi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Üst, S. (2012). *Edirneli Nazmî Divanı (İnceleme-metin)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- Yekbaş, H. (2010). *Sehî Bey Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.